

Veteriner Hekimlikte Kullanılan Tibbi Bitkiler (L-Z)

Lavanta (*Lavandula officinalis* Chaix)

Diğer isimler:

L.angustifolia Mill., *L.spicata* L.

Aile:

Ballıbabagiller (*Laminaceae/Labiatae*).

Benzer türler:

L.stoechas L. (Karabaşotu, Keşişotu).

Tanım:

Gümişi yapraklı, koyu-mor çiçekli, çalı görünümünde bir bitkidir.

Kullanılan kısım

Çiçekler (Flores lavandulae)

Uçucu yağ (Oleum lavandulae)

Anabileşenler

Çiçeklerde

- Herniarin
- Kaffeik asit türevleri
- Rosmarik asit
- Tanenler
- Uçucu yağ (%0.5-0.8; Aspik yağı diye bilinir)
- Koumarinler (Umbelliferon)

Uçucu yağda

- %30-40 linalool
- %10-50 linalilasetat
- Diğer monoterpenler (borneol, geraniol, ökaliptol (%20), sitronellol gibi)
- Kafur (%20)

Etki

Lavanta yağı

- Antiseptik etkilidir; etki, daha ziyade linalool ve terpen türevleri ile ilgilidir.
- Deri mantarları da dahil, antibakterial etki oluşturur.
- Sinir sisteminde teskin edici etkisi (anestezik) vardır.

Lavanta çiçeđi

- İdrar söktürücü
- Kuvvetlendirici
- Romatizmada rahatlatıcı

Kullanılma/Doz

- Veteriner hekimlikte haricen antiseptik ve yara iyileşmesini teşvik edici olarak kullanılır.
 - Küçük hayvanlar
 - Kuru bitki: 25-200 mg/kg (2-3'e bölünerek)
 - Tentür (%70 etilalkolde 1:2-1.3): 0.05-0.1 ml/kg (2-3'e bölünerek)
 - İnfüzyon (5-30 g/bardak su): 1/2-1/4 bardak/10 kg

İstenmeyen etki/Uyarı

- Bulantı, kusma, baş ağrısı, kulak çınlaması gibi istenmeyen etkilerle karşılaşılabilir.
- Doz aşımı hallerinde iştahsızlık, peklik, uyku basması, karışıklık görülebilir.
- Deriyi ışığa duyarlı kılabilir ve dökülmelere yol açabilir.

Mabetađacı (*Ginkgo biloba* L.)

Diğer isimler:

Japoneriđi, Kızağacı, Kızsaçıağacı.

Aile:

Mabetađacıgiller (*Ginkgoaceae*).

Tanım:

30 m'ye varan boyda bir ağacıdır.

Dağılım:

Anavatanı Çin'dir; ÷lkemizde s÷s bitkisi olarak yetiştirilir.

Kullanılan kısım

Meyve

Tohumlar

Yaprak

Etki

- Ginkgolidler
- Beyinde dolaşımı düzenleyici
- Doku koruyucu (yükseltgenmeyi önleyici olması sebebi ile)
- Kanser önleyici
- Spazm çözücü
- Uyarıcı
- Yangı önleyici
- Yaprak özütünün güçlü yükseltgenmeyi önleyici etkisi (flavonoid ve terpenoidlerden dolayı) vardır.

- Trombositlere ve PG'lere olan etkisi ile de kanın akıcılığını artırır.
- Böylece, beyinde ve çevresel yapılarda dolaşımı iyileştirirler; özellikle beyindeki etkisi hafızanın iyileşmesi ile sonuçlanır.
- Ginkgo özütü ve terpenoid maddeler (bilobalid gibi), koroner damarlar da dahil, damar ve iç organ düz kaslarını gevşetirler.
- Gerilimde kortizol salıverilmesini önler; etkiye, genellikle hipotalamus seviyesinde kortikotropin salıverici hormon sentezi ve salgılanmasını; adrenal bez seviyesinde kortizol sentezini azaltması aracılık eder.
- Göğüs, idrar kesesi gibi yerlerin kanserinde hücrelerin çoğalması, farklılaşması veya apoptozisine giren genlerin okunmasını değiştirerek önleyici ve koruyucu etki oluşturur.

- Ginkgo özütündeki flavonoidler (kaempferol, kuersetin, 3-metilkuersetin gibi) ve terpenoidler birçok karsinojezle-ile ilgili olayın engellenmesinde yardımcı olarak etkirler.
- Ginkgoik asit ve ginkgol COX ve 5-LOX etkinliğini engeller; böylece, yangı önleyici ve ağrı kesici etki oluştururlar.
- Yaşlanmaya bağlı olarak beyinde mA_k-R ve α₂A-R sayısının azalmasını önler; hipokampusa kolinin girişini (Ak artışı ile sonuçlanır) ve beyinin oksijen eksikliğine tahammülünü artırır.
- Beyin ödeminin şekillenmesini önler, çözülmesini hızlandırır.
- ATP ve glikozun kullanılmasını düzenlerler.

Meşeağaçları (*Quercus* türleri)

Aile:

Kayıngiller (*Fagaceae*)

Dağılım:

Türkiye'de 20 dolayında meşe türü yetişir.

Kullanılan kısım

Kabuk (*Cortex querci*)

Mazı (*Gallae quercinae*)

Palamut (*Semen querci*)

Palamut kadehi (*Valonea*)

Kabuklar, özellikle Saplımeşe (*Quercus robur* L.), Kızmızmeşesi (*Q.coccifera* L), Pırnalmeşesi (*Q.ilex*), Kasnakmeşesi (*Q.vulcanica* Boiss. et Heldr.) olmak üzere, meşe ağacının genç-yeni sürgün dallarından sağlanır; kurutulmuş kabuklar kullanılır.

Anabileşenler

- Meşe kabuğunda
 - Acı maddeler
 - Magnezyum ve potasyum tuzları
 - Müsilaj
 - Pektik asit
 - Tanen (%12-16; gallotanenler, kateşinler, oligomerik proantosiyanidinler)
 - Gallotanenler (pirogallik tanenler) gallik asit, digallik asit, ellajik asitin glikoz veya kuinik asitle yaptığı ester bileşiklerdir; suda hidrolize olabilir.
 - Gallotanenlerin temsilcisi tannik asittir.

Etki

- Antiseptik
- Kabız yapıcı
- Kanama dindirici
- Kuvvetlendirici
- Yangı önleyici/teskin edici

Kullanılma/Doz

- Hayvanlarda (sığır, at, koyun, domuz, kanatlı gibi) %70 kabuk içeren tozu sürgünlerde kullanılır; bundan;
 - At ve sığır: Günde 3 kez 15-45 ml
 - Buzağı, tay, koyun ve domuz: Günde 3 kez 5-10 ml
 - Kanatlılar: 0.25-0.5 ml; yeme katılarak verilir
- 5 g meşe ağacı özütü içeren %35'lik alkoldeki çözeltisi
 - At ve sığır: 22-30 ml
 - Dana, tay, koyun, keçi ve tavuklar: 1 L suya 5 ml miktarda katılarak sürgünlerde kullanılır.
- Tentür (%70 izopropilalkolde %55-65'lik)
 - Deri veya tırnağa haftada 1-3 kez püskürtülerek uygulanır.
- İnce kömür tozuyla karıştırılmış meşe kabuğu tozu yara pansumanında kullanılabilir.
- İnsanlarda meşe kabuğu günde 3 g miktarda infüzyon şeklinde kullanılır.
- Banyo şeklinde (5 g kabuk/1 L su, 32-35°C sıcaklıkta) haftada önce 1 kez, sonra 1-3 kez kullanılır.
- Ağız, boğaz için gargara (2-3 çorba kaşığı/3 bardak su) halinde uygulanır.

Meyan (*Glycyrrhiza glabra* L.)

Aile:

Baklagiller (*Fabaceae/Leguminosae*).

Tanım:

Mavimsi-mor çiçekli, tüylü yapraklı, çok yıllık bitkidir.

Benzer türler:

G.asperima L., *E.echinata* L., *G.flavescens* Boiss., *G.glabra* L. var. *glabra* L., *G.glabra* L. var. *glandulifera* Waldst et Kit., *G.iconica* Hub.

Dağılım:

Özellikle Batı Anadolu olmak üzere, ülkemizde yaygın şekilde bulunur.

Kullanılan kısım

- Meyan balı (Succus liquiritiae; Meyankökü özü)
- Meyan kökü (Radix liquiritiae, Radix glycyrrhizae, Racine de réglisse)
- Meyan kökü, bitkinin soyulmuş ve kurutulmuş kök ve rizomudur.
- Meyan balı köklerin sıcak suyla tüketilmesi, vakum altında yoğunlaştırılması ve bal kıvamı alınca silindirik çubuklar haline getirilmesi veya tahta kalıplara dökülerek şekillendirilmesi ile elde edilen bir özüttür. Siyah renkte ve tatlı lezzette olup, kuruyunca cam gibi kırılır.

Etki

- Antimikrobyal
- Balgam söktürücü
- Mide koruyucu
- Östrojenik
- Spazm çözücü
- Sürgüt
- Yükseltgenmeyi önleyici
- Balgam söktürücü
- Hafif sürgüt
- Östrojenik
- Spazm çözücü
- Tat düzeltici

- Bitkide bulunan maddelerin birçoğunun yükseltgenmeyi önleyici etkisi vardır.
- Antimikrobial ve antiviral (piranoizoflavanlar yol açar; haricen-yerel)
- Droğun sindirim kanalında spazm çözücü (flavonoidlerden ileri gelir), koruyucu ve yangı önleyici etkileri (COX, LOX etkinliğini engellemeleri sebebiyle) vardır.
- Pepsinin etkisini azaltır, epitel hücrelerin ömrünü uzatır, mukus sentezini artırır. Bu etkilerinin de mide koruyucu-yara iyileştirici etkide katkısı vardır.
- Glisirrhizin ve glisirrhetik asitin steroid hormonlar üzerinde önemli etkileri vardır.
- Kortikosteroid reseptörlerine orta-derecede, östrojen reseptörlerine, cinsiyet hormon bağlayıcı ve kortikosteroid hormon bağlayıcı globuline zayıf şekilde bağlanırlar; bu etkileri ile steroid hormon faaliyetini azaltıcı yönde değiştirir.
- Bu maddeler 11β -hidroksisteroid dehidrojenaz (11β -HSDH) etkinliğini engeller.

İstenmeyen etki/Uyarı

- Yüksek dozda (insanlarda 50 g/gün) veya uzun süreyle (>6 hafta) kullanılması vücutta sodyum ve tuz tutulmasına (ödem) yol açabilir.
- Kan basıncında yükselme, potasyum seviyesinde düşme ve felç oluşabilir; insanlarda 100 mg glisirrhizik asit bu etkilere sebep olabilir.
- Karaciğer (siroz, kronik hastalık, durgunluk sarılığı gibi) ve böbrek (yetmezlik gibi) rahatsızlığı olanlar bu maddeyi kullanmaktan kaçınmalıdır.
- Gebelerde erken doğuma yol açabilir.

Etkileşme

- Tiazid türevleri ve kıvrımda etkili idrar söktürücüler meyan bitkisinin mineralokortikoid etkilerini (aldosteron-benzeri etki), Meyan bitkisi de digoksin gibi ilaçların zehirliliğini artırabilir.
- CYP_{3A4} etkinliğini engeller.

Nane (*Mentha piperita* L.)

Diğer isimler:

Bahçenanesi.

Aile:

Ballıbabagiller (*Laminaceae/Labiatae*).

Benzer türler:

M.aquatica L. (Sunanesi), *M.longifolia* (L.) Hudson/*M.incina* Willd./*M.silvestris* L. (Tüylünane), *M.spicata* L. subsp.*spicata*/*M.viridis* L./*M.crispa* L. (Kıvırcıknane), *M.pulegium* L. (Yarpuz), *M.suaveolens* Ehrh./*M.rotundifolia* Auct. *Cyclotrichium niveum* (Boiss.) Manden et Scheng./*Calamintha nivea* Boiss (Tavşannanesi), *Nepeta cataria* L (Kedinanesi).

Tanım:

Kokulu, gövde ve dalları genellikle kırmızımsı, çiçekleri erguvani renkte, çok yıllık bitkidir.

Kullanılan kısım

- Çiçekli dallar (*Herbae menthae piperitae*)
- Yaprak (*Folia menthae piperitae*)
- Uçucu yağ (*Oleum menthae*, Peppermint oil; Nane yağı)

- Yapraklar veya yapraklı dallar bitki çiçek açmaya başladığı zaman toplanır ve demetler halinde gölgede kurutulur.
- Uçucu yağı taze yaprak ve dallardan toplanır-toplanmaz su buharı ile damıtılarak elde edilir.

Anabileşenler

Yapraklarda

- Acı maddeler, Flavonoidler, Reçineli maddeler
- Şekerler (glikoz, ramnoz gibi), Tanen, Terpenoidler
- Uçucu yağ (%0.5-3)

Taze yapraklar %0.5-1, kuru yapraklar %3 uçucu yağ içerir; uçucu yağdaki başlıca maddeler:

- Mentol (%40-50), Neomentol (%3-3.5), Menton (%15-20)
- Mentofuran (%2-7), Mentilasetat (%3-5), Limonen (%2-3)
- Ökaliptol (%6-8), Pulegon (%1), İzopulegol (%0.5-0.8)
- β -Karyofillen (%1), İzomenton (%2-3), α -Pinen (%1-3.5)
- β -Pinen (%1-2), Trans-sabinen hidrat (%1)
- Germakren-D (%1-2), β -Bourbone

Etki

- Nane ve nane yağı, sindirim kanalı düz kaslarını doğrudan etkiler ve gevşetir.
- Bulantı ve kusmayı önler.
- Sinir uçlarını teskin eder;
- <0%1 mentol ağrı kesici etkiye;
- >0%1.25 mentol karşı-irritasyona yol açar (uyarıcı etki).
- Safra salgısını artırır
- Terletici
- Antimikrobiyal (bakteri, virüs)
- Haricen ağrı kesici etki oluşturur; mentol deri yüzeyinde soğukluk hissi algısına aracılık eden sinirleri uyarır ama ağrı reseptörlerini baskılayarak ağrı kesici etkiye yol açar. Başlangıçtaki soğukluk hissi hızla ılıklik hissinin algılanması ile takip edilir.

Kullanılma/Doz

- Karaciğer ve safra kesesi rahatsızlıkları
- Sindirim sistemi bozuklukları, bulantı ve kusma
- Deride irkilti, ağrı, kaşıntı vb durumlarla giden hastalıklar
 - At, sığır, koyun, keçi, domuz gibi hayvanlarda %0.018 nane yağı içeren preparatı (5 etkin madde içerir) larenjit, bronşit, bronkopnömoni, pnömoni, plörizi gibi hastalıklarda ağızdan günde 2 kez 50 ml (toplam 16 mg yağ/100 ml) kullanılır.
- Nane yaprağı infüzyon (10-20 g/1L su) şeklinde kullanılır.
- Nane yağı
 - At ve sığır: 1-5 g
 - Koyun ve keçi: 0.5-1 g
 - Köpek ve kedi: 2-5 damla

- Nane yağı mide ve bağırsak yatıştırıcı, gaz söktürücü, bulantı ve kusma kesici, ferahlatıcı, koku verici olarak kullanılır.
- İnsanlarda kalın bağırsak sendromu (IBS) belirtilerinin yatıştırılmasında oldukça (%75) etkilidir; bu amaçla günde 6-12 damla (veya 0.2-0.6 ml) miktarlarda kullanılır.
- Bağırsak kaplamalı kapsül, damla, nane suyu (1 g nane esansı + 10 g talk + 1000 ml su) ve nane şurubu şeklinde verilir. Bu amaçla günde 3 kez 0.2-0.4 ml miktarlarda kullanılır.
- Üşütme ve öksürükte koklatma şeklinde (sıcak suda 3-4 damla) kullanılır.
- Üşütme, öksürük, romatizmal ağrılar, kaşıntı, ürtiker gibi durumlarda deri yoluyla %0.1-1,
- İrkilti deri lezyonlarında 1.25-16 arasında yağ içeren formülasyonları kullanılır.

İstenmeyen etki/Uyarı

- Nane yağı mukoz zarlar için irkilticidir.
- Yine de nane yağına genellikle iyi tahammül edilir.
- Alt yemek borusu büzgecinin gevşemesi sonucu göğüste yanma oluşabilir; bu sebeple, özellikle mide rahatsızlığı olanlar nane yağını kullanmaktan kaçınmalıdır.
- Safra akışını artırması sebebiyle, safra yollarında daralma/tıkanma, safra kesesi yangıları ve ağır karaciğer rahatsızlıklarında da kullanılmamalıdır. Safra kesesinde taş bulunan hastalarda şiddetli karın ağrısına yol açar.
- Nane yağı, özellikle burun ve göz olmak üzere, yüze uygulanmamalıdır.
- Mentol buharları yutak ve solunum yollarında spazma yol açar; bu sebeple, bebek ve çocuklarda nane yaprağı çayı dikkatle kullanılmalıdır.

Oğulotu (*Melissa officinalis* L.)

Diğer isimler:

Melisa.

Aile:

Ballıbabagiller (*Laminaceae/Labiatae*).

Tanım:

Çok yıllık, otsu bir bitkidir.

Dağılım:

Ülkemizde yaygın şekilde (İstanbul, Bursa, Ege ve Akdeniz bölgesi) bulunur.

Kullanılan kısım

Çiçekli dallar (*Herbae melissae*)

Yapraklar (*Folia melissae*)

Anabileşenler

Yapraklarda

- Flavonoidler, Reçineli maddeler, Tanenler, Uçucu yağ (%0.01-0.8)

Yağda

- >%40-75'i sitronellal
- α -sitral (geranial)
- β -sitral (neral) gibi monoterpen aldehidler oluşturur.

Yağda 60'dan fazla sayıda terpenoid yapıda (özellikle monoterpen) diğer maddeler de vardır.

- Eremofilen, Geraniol, Geranilasetat, Germekren-D,
- Farnesil asetat, α -Karyofillen "humulen", β -Karyofillen
- Karyofillen epoksit, Linalool, Metilsitronellat
- Nerol, trans- β -Kimen

Etki

- Antiviral (herpes simplex virüs)
 - Karminativ
 - Safra salgısını artırıcı
 - Sakinleştirici/yatıştırıcı
 - Solunum uyarıcı
 - Spazm çözücü
 - Yükseltgenmeyi önleyici
 - Tiroid faaliyetini azaltıcı
-
- Uçucu yağ içermeyen hidroalkolik özütü yatıştırıcı etkilidir.
 - Oğulotu taneni ve çoğul fenol içeriği virüsleri etkiler.
 - Tiroid beziyle ilgili etkisi tiroid uyarıcı hormonun etkisini önlemesiyle ilgilidir. Bu etkiye, hem hormonu hem de tiroid bezindeki reseptörünü etkileyerek tiroid uyarıcı hormonun reseptöre bağlantısını engellemesi yol açar.

Kullanılma/Doz

- Veteriner hekimlikte toz, tentür ve yağından hazırlanan preparatı kullanılır.
- Dişi hayvanlarda kızgınlığı teşvik etmek için toz edilmiş yapraklarını (14 etkin madde içerecek şekilde ayarlanmıştır) %10 oranında içeren preparatı kullanılır.
 - At ve sığır: Günde 2 kez 50 g miktarda 2 gün
 - Koyun, keçi ve domuz: Günde 2 kez 10-20 g miktarda 2-4 gün
- Melissa yağı içeren preparatı (%0.025) yeni doğmuş buzağlarda solunumu uyarmak için püskürtme şeklinde kullanılır; 1 ml miktarda 2 saat içinde 5 kez buruna püskürtülerek uygulanır.
- İnsanlarda spazm çözücü ve soğuk algınlığında (herpes labialis) kullanılır.
- Krem veya merhemi (70:1; liyofilize sulu özütünü %1 oranında içerir) herpetik lezyonlarda iyileşene kadar (genellikle 2 hafta) günde 2-4 kez uygulanır. Bu amaçla infüzyonu (2-3 çorba kaşığı ham yaprak/150 kaynar su ile hazırlanır) da kullanılabilir.
- Yaprakları mideyi, teskin edici ve ferahlatıcı olarak infüzyon şeklinde (%1-5) kullanılır; günde birkaç kez bir bardak içilir.
- Yatıştırıcı olarak en fazla “Mürekkep Melissa Alkolası” şeklinde kullanılır.

Ökalyptusağacı (*Eucalyptus camaldulensis* Dehnh.)

Diğer isimler:

Adanaökalyptusu, Sıtmaağacı. *E.rostrata* Schlecht.

Aile:

Mersingiller (*Myrtaceae*).

Dağılım:

Anavatanı Avusturalya'dır. Türkiye dahil, birçok ülkede yabancı veya süs bitkisi olarak yetiştirilir.

Kullanılan kısım

Yapraklar (Folia eucalypti).

Yağ (Oleum eucalypti; Ökalyptus esansı).

Taze yapraklar yaz boyunca yaşlı dallardan toplanır ve gölgede kurutulur.

Uçucu yağ taze yaprak ve çiçeklerden su buharı ile damıtmayla elde edilir.

Anabileşenler

Yapraklarda

- Acı maddeler, Flavonoidler (kuersetin, kuersitrin, rutosid gb)
- Metilflavon ökaliptin, Reçineler
- Tanen (fazla miktarda), Uçucu yağ (%3-5)

Uçucu yağda

- %80-90 ökaliptol (1,8-sineol), Gerianol
- Kamfen, İzoborneol, Limonen (%0.5)
- Ödesmol, p-Simen (%.2.7), α -Pinen (%2.6)
- Pinokarveol, 1,4-Sineol, Terpinen-1-ol
- Terpinen-4-ol

Kullanılma/Doz

- Antiseptik (İdrar yolları, üreme kanalı, ağız ve boğaz antiseptiği)
- Balgam söktürücü
- Öksürük dindirici
- Rahatlatıcı
- Solunum açıcı/uyarıcı
- Sürgün önleyici olarak
- İnfüzyon (%2), toz, tentür, pastil, şurup, tütsü vb şekillerde uygulanır.
- Büyük hayvanlara ağızdan 40 g'a kadar değişen miktarlarda verilir.
- Deri yoluyla %0.2-100 arasında ökaliptus içeren formülasyonlar
 - Yangıların sağaltımı
 - Meme başı, vajina ve diğer boşlukların antisepsisi için kullanılır
- İnsanlarda ökaliptus yağı soğuk algınlığı, astım, ateş gibi durumlarda 0.3-0.6 g (veya 3-20 damla) miktarlarda günde 1-3 kez kullanılır; bir şekere damlatılarak veya soğuk/sıcak içeceklere katılarak uygulanabilir.
- Deri yolu ile %0.5-3 yoğunlukta merhem veya krem şeklinde günde 3-4 kez uygulanır.

Papatya (*Matricaria recutita* L., *Anthemis nobilis* L.)

Diğer isimler:

Adipapatya, Almanpapatyası, Kokulupapatya, Mayısapatyası, Tıbbipapatya. *Chamomilla recutita* L.; Rumipapatya. *Chamaemelum nobilis* L./*Chamomille romaine* (L.) All.

Aile:

Bileşikgiller (*Asteraceae/Compositae*).

Tanım:

Yıllık otsu bitkilerdir. Bitkinin esasta iki tipi vardır; birisi daha ziyade Mayısapatyası (*Matricaria recutita* L./*M.chamomilla* L./*Chamomilla recutita* L., diğeri de Rumipapatya (*Anthemis nobilis* L./*Chamaemelum nobilis* L./*Chamomille romaine* (L.) All. diye bilinir.

Benzer türler/Dağılım:

Ülkemizde çok yaygındır; 50 dolayında *Anthemis* türü papatya yetişmektedir; ama, Almanpapatyası yetişmemektedir. Türkiye'de yetişen papatya türlerinin bazıları: *Anthemis altissima* L., *A.arvensis* L. (Öküzgözü, Sığırpapatyası), *A.auriculata* Boiss. (İzmirpapatyası), *A.chia* L. (Beyazpapatya, Eşekpapatyası), *A.cotula* L. (Köpekpapatyası), *A.hyalina* DC., *A.tinctoria* L.var.*tinctoria* (Boyacıpapatyası, Sarıpapatya), *M.macrotis*.

Anabileşenler

Çiçeklerde

- Albumin, Flavonoidler (apigenin gibi)
- Glikozidik maddeler, Koumarinler (umbelliferon, herniarin gibi)
- Reçineler, Tanen
- Uçucu yağ (%0.2-0.5), Zamk
- Özellikle Almanpapatyasında fazla miktarda (kuru ağırlığa göre %8'e kadar) bazı önemli flavonoidler (apigenin, kuersetin, luteolin gibi) vardır.

Uçucu yağda

- Asetik asit, Mavi renk maddesi (%1-15 kamazulen)
- Parafin, Salisilik asit ve esterleri
- Seskuiterpenler (%50'ye kadar α -bisabolol, bisabolol oksit-A, -B, β -trans-farnesen, antekotulid gibi)
- Yağ asitleri

Etki

- Apigenin MSS'nde BZ-R etkiler; sakinleşmeye/yatışmaya sebep olur.
- α -Bisabolol yangı önleyici ve antibakteriyel etkilidir.
- İçerdiği Terpenik maddeler ise (α -bisabolol, α -bisabolol oksid-A, -B, kamazulen, matrisin gibi) spazm çözücü, antibakteriyel ve yangı önleyici etkileri vardır.
- Papatya çayı ve infüzyonu oksidatif strese karşı koruyucudur.
- Papatya özütleri hem COX hem de LOX'ı engeller; PG'lerin ve LT'lerin şekillenmesini önler.
- Apigenin ve luteolin, fenilbutazon ve indometasin kadar güçlü yangı önleyicidir.
- Hidroalkolik papatya özütü ve papatya yağı birçok bakterinin (*Bacillus subtilis*, *Staph.aureus*, *Strep.mutans*, grup B streptokoklar gibi) gelişmesini engeller.
- Deride ekzema ve yangılarda krem şeklinde papatya özütü steroidlerle (%0.25 hidrokortizon gibi) kıyaslanabilir ölçüde, hatta onlardan daha güçlü etki oluşturur.
- Papatyadan hazırlanan ilaç şekilleri;
 - Haricen deri hastalıklarında, ağrı kesici, antiseptik, yara iyileşmesini çabuklaştırıcı, yatıştırıcı olarak kullanılırken;
 - Dahilen baş ve bel ağrılarını yatıştırıcı, endişe giderici, gaz çıkarılmasını kolaylaştırıcı, sindirimi kolaylaştırıcı, spazm çözücü, terletici, tonik, uyku düzenleyici olarak kullanılır.

İstenmeyen etki/Uyarı

- Genellikle güvenli bir bitkidir.
- Bileşikgiller'e alerjisi olanlarda ve kedilerde (içerdiği koumarin sebebiyle) kullanılmamalıdır.
- Alerjik etkiye özellikle antekotulid (seskuiterpen lakton) yol açar.

Etkileşme

- Opioidler ve yatıştırıcı/uyku ilaçlarıyla birlikte kullanılması MSS'ne baskıyı artırır.
- Papatya özütleri ve infüzyonu çeşitli mikrozomal enzimleri (CYP_{1A2}, CYP_{2E1}, CYP_{3A4} gibi) güçlü şekilde baskılar.

Pireotu (*Pyrethrum roseum* (Adams.) Bieb.)

- **Diğer isimler:** Oltuotu, Oltutozu, Pembepireotu. *Chrysanthemum coccineum*, *Tanacetum coccineum* (Wild.) Grierson.
- **Aile:** Bileşikgiller (*Asteraceae/Compositae*).
- **Tanım:** Çok yıllık, soluk-pembe-morumsu-pembe renkte çiçekli, otsu bitkidir.
- **Benzer türler:** Dalmaçyapireotu (*P.cinerariifolium* Trev./*C.cinerariifolium*/*T.cinerariifolium* (Trev.) Schult Bip.).
- **Dağılım:** Anavatanı İran ve Kafkas dağlarıdır. Dođu Karadeniz (Cimil dağı) ve Oltu civarında da yetişir.

Kullanılan kısım

- Kurutulmuş çiçek başları (Flos pyretri rosei)
- Çiçek başlarında pembe renkte, dil şeklinde 20-30 çiçek bulunur.
- Kurutulmuş/toz edilmiş drog **piretrum** (Persiyan böcek tozu) diye bilinir.

Anabileşenler

- Çiçek başlarında
- Piretrinler (piretrin-I ve -II, sinerin-I ve -II, jasmolin-I ve -II) bulunur.
- Çiçeklerde %0.5-2, özütte %25 dolayında piretrinler vardır.

Etki

- Piretrinler dış parazitlere (uçucu sinekler, kene, pire vb) etkilidir.
- Böceklerde memelilere göre 100 kez daha etkilidir.
- Temas zehiri olarak etkir; etkisi yere düşürücü ve çok hızlıdır.
- Susam yağında bulunan bazı maddelerle (sesamin, sesamolin gibi) sinerjistik etkileşme yapar.

Kullanılma

- Dış parazitlere (sinek, kene, pire gibi) karşı genellikle serpmeye toz ve çözelti (ikisi de %0.5-1) halinde kullanılır.

Rezene (*Foeniculum vulgare* Mill.)

Diğer isimler:

Raziyane. *F.officinale* All./*F.capillaceum* Glib./*Anethum foeniculum* L., *F.piperitum* DC.

Aile:

Maydanozgiller (*Apiaceae/Umbelliferae*).

Tanım:

Sarı çiçekli, çok yıllık, otsu bir bitkidir.

Dağılım:

Akdeniz, Ege, Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde rastlanır.

Kullanılan kısım

- Kök (Radix foeniculi)
 - Meyveler (Fructus foeniculi)
 - Yapraklar (Folia foeniculi)
 - Yağ (Oleum foeniculi)
-
- Kökler, bitkinin ilk senesinin sonunda topraktan çıkarılır, su ile yıkanarak temizlenir; boyuna veya enine dilimler halinde kesilir ve güneşte kurutulur.
 - Meyveler tamamen olgunlaştıktan sonra durumları ile beraber toplanır, güneşte kurutulur ve ince değneklerle dövülerek umbella parçalarından ayrılır.

Anabileşenler

Meyvelerde

- Fenilpropanoidler (anetol, estragol gibi)
- Fenolik asitler (kaffeik asit dahil)
- Flavonoidler (rutin gibi), Furanokoumarinler
- Musilaj, Nişasta, Şeker
- Sabit yağ (%10-20), Uçucu yağ (%4-6)

Uçucu yağda

- Anisaldehyd, %50-60 trans-Anetol
- %10-15 Fenkon (bisiklik monoterpen)
- %2-7 Estragol, Limonen
- α -Pinen, Sabinen (<%0.5)

Etki

- Ağrı kesici
 - Antialerjik
 - Antimikrobiel
 - Aromatik
 - Balgam söktürücü
 - Gaz söktürücü
 - Sindirimi kolaylaştırıcı
 - Spazm çözücü
 - Yangı önleyici
-
- İçerdiği Anetol sebebiyle prolaktin ve süt salgısını artırır.
 - Anetol az miktarlarda sindirim kanalı hareketlerini uyarır, fazla miktarlarda spazm çözücüdür.
 - Doza bağlı olarak benzer durum solunum sisteminde de görülür.
 - Fenkon antimikrobiel (bakteri, virüs) etkilidir

Sarıkantaron (*Hypericum perforatum* L.)

Diğer isimler:

Koyunkıran, Kanotu, Kılıçotu, Mayasılotu, Sarıkantaron, Yaraotu.

Aile:

Kılıçotugiller (*Hypericaceae/Guttiferae*).

Benzer türler:

Türkiye'de çok sayıda *Hypericum* türü bitki vardır; bazıları şunlardır: *Hypericum acutum* Mch., *H. amatum* Boiss., *H. asperulum* Jaub., *H. atomarium* Boiss., *H. calycicum* L., *H. cassium* Boiss., *H. crispum* L., *H. hircinum* L., *H. laeve* Boiss., *H. leprosum* Boiss., *H. montanum* L., *H. orientale* L., *H. perforatum* L., *H. repens* L., *H. venustum* Fenzl.

Tanım:

Çok yıllık, sarı çiçekli, otsu bir bitkidir.

Dağılım:

Ülkemizde yaygın şekilde (İstanbul, İzmit, Uludağ, Zonguldak, Sinop, Samsun, Giresun, Rize, Ankara, Muğla gibi) bulunur. Dünya'da 400, Türkiye'de 70 dolayında *Hypericum* türü yetişir.

Kullanılan kısım

- Çiçekli dal ve yapraklar (Herbae hyperici)
- Uçucu yağ (Oleum hyperici; Kantaron yağı)
- Dallar bitki çiçekli iken toplanır ve gölgede kurutulur.

Anabileşenler

- Acı maddeler, Biantrokuinon türevleri (%0.05-0.3; hiperin, hiperisin, pseudohiperisin, hiperforin, adhiperforin), Fenoller
- Flavonoidler (%2.5-4; biapigenin, hiperosid, izokuersitrin, kaempferol, kuersitin, rutin)
- Floroglusinoller (%2-4; hiperforin, adhiperforin gibi; aynı zamanda biantrokuinon türevidirler), Kateşik tanenler (%5-15), Melatonin (4 mg/kg)
- Oligomerik prosiyanidinler, Reçine
- Uçucu yağ (%0.1-1; alifatik hidrokarbonlar, 2-metiloktan, undekan, hiperforin, karyofillen, monoterpenler, seskuiterpenler, α -pinen gibi), Zamk
- Kuru esasa göre bitkide 2400 mg/kg gibi fazla miktarda hiperisin vardır
- Kök veya sapları daha az miktarda (200 mg/kg) hiperisin içerir.
- Hiperisin kurutmaya ve ısıya son derece dayanıklıdır.

Etki

- Sarıkantaron preparatları Ağızdan;
- Baskı (depresyon) önleyici, Endişe giderici, Hafif yatıştırıcı
- Yağı deride;
- Antimikrobiyal (bakteri, virüs gibi), Bağışıklığı düzenleyici, Yangı önleyici olarak kullanılır.
- Bu etkileri özellikle içerdiği flavonoidlerden ileri gelir.
- Hiperisin vücudu ışığa duyarlı kılar.
- Bitkinin yenilmesi, sindirilmesi ve emilmesi esnasında değişikliğe uğramaz; dolaşım sistemine doğrudan girer ve karaciğeri deşismeksizin geçerek çevresel dolaşıma ulaşır.
- Deride ışığa duyarlılıkla sonuçlanan tepkimelere neden olur.

- Bitkideki bazı maddeler (hiperforin gibi) dopamin, serotonin, NA'nin etkilerini düzenler; özellikle serotonin olmak üzere, bunların sinir ucuna geri alınmasını önler.
- Hiperisin prostat kanserinin gelişmesini, büyümesini ve sıçramasını önler. Bu etkisinin serotoninle etkileşmesiyle ilgili olduğu sanılmaktadır. Zira, serotoninin sinaptik aralıktan sinir ucuna alınmasını önleyen (fluoksetin, paroksetin, sertralin gibi) ve serotonin antagonisti maddelerin prostat tümörlerinde gelişmeyi önleyici etkileri vardır.
- Bitkide bulunan hiperforin ve amentoflavon antidepresant olarak etkir; hiperforin serotoninin sinaptik aralıktan sinir ucuna geri alınmasını da engeller.
- Hiperisin ve hiperforin plazmada kortikosteron miktarını artırır.

İstenmeyen etki/Uyarı

- Işığa duyarlı kılıcı olması sebebiyle, doğrudan güneş ışığı veya UV ışığa maruz kalınmamalıdır.
- Sindirim sistemi bozuklukları, baş dönmesi, karışıklık, uykusuzluk, huzursuzluk, yorgunluk, alerjik tepkimeler, ışığa duyarlılık, ağızda kuruma gibi belirtiler görülebilir.

Etkileşme

- Sarıkantaron bitkisinde bulunan maddeler CYP_{1A2} ve CYP_{3A4} etkinliğini değiştirir; bunlardan sonuncusunu güçlü şekilde uyarırlar.
- Digoksin gibi ilaçların serumdaki düzeyini azaltır; etkiye p-glikoproteini taşıt proteinlerinin miktarını artırması aracılık eder.
- Serotonin reseptör uyarıcıları (tegaserol gibi) ve sinir ucundan serotonin geri-alınmasını engelleyen maddelerle (fluoksetin, paroksetin, sertralin gibi) aynı yönde etkileşme yapar.
- Serotonin sendromu diye bilinen bu durum ölüme kadar gidebilen otonomik ve nöro-musküler bozukluklar, saçlarda dökülme, ruhsal durum bozuklukları ile seyreder.

Sarımsak (*Allium sativum* L.)

Diğer isimler:
Garlik.

Aile:
Zambakgiller (*Liliaceae*).

Tanım:
Yeşilimsi-beyaz-pembe çiçekli, otsu bir bitkidir.

Dağılım:
Anavatanı Orta Asya'dır. Ülkemizde çok yaygındır.

Kullanılan kısım
Soğan (*Bulbus allii sativi*)

Anabileşenler

- Sarımsak başında; Antimikrobiale etkili maddeler, Enzimler, Şekerler, Uçucu yağ (diallildisülfid, dialliltrisülfid, metilalliltrisülfid gibi), Vitaminler (A, B, C gibi)
- Klinik çalışmalarda kullanılan sarımsak tozu özütleri %1.3 alliin (S-allil-L-sisteinsülfoksit) içerecek şekilde ayarlanır; ticari preparatların bileşimleri arasında önemli farklar bulunabilir. Taze, kurutma veya bekletme (eskimiş) durumuna göre de bileşimi ve etkisi önemli ölçüde değişir.
- Taze sarımsakta %0.25-1.15 alliin, %0.04 allisin ve diğer tiyosülfinatlar (özellikle allilmetiltiyosülfinat olmak üzere, yaklaşık %0.1) bulunur.
- Dikkatle kurutulmuş sarımsak %0.7-1.7 alliin içerir.

- Sarımsak başının kimyasal madde içeriği yapılan işlemlere göre önemli ölçüde değişir.
- Sarımsak başı daha ziyade alliin ve alisin içerir.
- İyi kalitede sarımsak tozu taze sarımsak başına benzer maddeler (genellikle alliin, allisin) içerir; ama, sarımsak tozunda daha az madde bulunur.
- Yağla-karıştırılmış sarımsak tozu kükürtlü madde içeriğini %80 dolayında kaybeder; bunlarda kükürtlü maddelerin önemli bir kısmını ajoenler ve vinildithiinler oluşturur.
- Buharla-elde edilmiş sarımsak yağında dialk(en)il sülfidler (allilmetilsülfid, diallilsülfid, diallildisülfid, dialliltrisülfid, dialliltetrasülfid gibi) en önemli kükürtlü bileşiklerdir (%0.1-0.5).
- Alliin ve alliaz kurutmaya dayanıklıdır; ısı işlemler (pişirme gibi) alliaz etkinliğini azaltır.
- Allisin kararsızdır; uygulanan işlemler ve çevre şartlarında birçok maddeye [(E)- ve (Z)-ajoen gibi] çevrilir.
- Alliin kokusuz, allisin ise kokuludur; sarımsağa özel kokusunu veren maddelerden birisidir.
- Sarımsak yiyenlerde kötü/itici koku, allisin yanında, allilmetiltiyosülfid, diallilsülfid, diallildisülfid, disülfid, 2-propenetiylol gibi maddelerden ileri gelir.

Etki

- Antimikrobyal/antiseptik (bakteri, protozoa, mantar ve helmintlere etkili)
- Bağışıklık sistemini uyarır
- Balgam söktürür
- Damarları korur/damar sertliğini önler
- Düz kasları gevşetir (bağırsak, solunum yolları gibi)
- Fibrinolitik etkinliği artırır
- İdrarı söktürür
- İştahı açar
- Kan basıncını düşürür
- Kan şekerini düşürür
- Kanın pıhtılaşmasını engeller
- Kanseri önleyici/koruyucu
- Karaciğeri korur
- Kolesterol (toplam ve küçük-ağırlıklı lipoprotein) düşürür
- Lipid peroksidasyonu önler
- Stresi önler
- Trombositlerin etkisini önler
- Yaraların iyileşmesini çabuklaştırır

- Haricen sarımsak özsuyunun yakıcı, kızartıcı ve antiseptik etkisi (bakteri ve mantarlar için) vardır.
- Sarımsak (özellikle bekletilmiş sarımsak özütü) bağışıklık sistemini uyarır.
- Makrofajların bakteri, virüs, maya gibi mikroorganizmalara karşı etkinleşmesini teşvik eder.
- T-hücrelerini uyarır.
- Alliin kan basıncını düşürür ve antelmintik etkilidir.
- Sarımsak yağı, sulu- ve alkolik-özütleri kanın pıhtılaşmasını engeller; etkiye aşağıdakiler aracılık eder.
- Trombositlerin kümeleşmesini önlemesi
- Tromboksanların sentezini önlemesi
- Serumda fibrinojen miktarını azalması
- Fibrinolitik etkinliğin artması
- Sarımsağın kan-dolaşım-kalp sistemine önemli etkileri vardır.
- Plazmada lipid/kolesterolü düşürür
- Lipid peroksidasyonu engeller

İstenmeyen etki/Uyarı

- Sarımsak yiyenlerdeki kötü koku allimetilsülfid, diallilsülfid, diallildisülfid, disülfid, 2-propentiylol gibi kükürtlü maddelerden ileri gelir.
- Kokulu maddeleri (özellikle allisin) giderilmiş sarımsak preparatları hazırlanmıştır ve kullanılmaktadır.
- Fazla miktarda sarımsak kalpte atım düzensizlikleri, astım, temas dermatiti, bulantı, kusma, sürgün, kan şekerinde düşme ve deride 2nci dereceli yanığa sebep olur.
- Sarımsak süt emzirenlerde kullanılmamalıdır.
- Akıtas, Shibas gibi alyuvar sayısı fazla ama glutasyon ve potasyum miktarı az olan köpek ırkları N-propildisülfid gibi yükseltgen maddelerin hemolitik etkilerine çok duyarlıdır.
- Kediler sarımsağa insan ve köpeğe göre daha duyarlıdır; zira, bunlarda Hb yükseltgeyici parçalanma için daha fazla nokta taşır.

Etkileşme

- Sarımsak CYP_{3A4}'ü uyarır ve CYP_{2E1}'in etkinliğini engeller; bu durum birçok maddeyle etkileşme yapabileceğini gösterir.
- Koumarin vb kanın pıhtılaşmasını engelleyen madde kullananlarda sarımsak bileşikleri dikkatle kullanılmalı veya kullanmaktan kaçınmalıdır.

Sinameki (*Cassia angustifolia* Vahl.)

Diğer isimler:

C.senna L.

Aile:

Baklagiller (*Fabaceae/Leguminosae*).

Benzer türler:

Bitkinin çok sayıda türü vardır; başlıcaları şunlardır: *C.acutifolia* L., *C.fistula* L. (Hıyarşember), *Colutea arborescens* L. (Yalancısinameki)

Tanım:

Sarı çiçekli, çift tüylü yapraklı, çalı görünümünde küçük ağaçlardır. *C.angustifolia* ve *C.acutifolia* ikisi birlikte *Senna alexandrina/Alexandria senna* diye de bilinir.

Dağılım:

Arabistan, Hindistan, Pakistan, Kuzey Afrika ülkelerinde rastlanır.

Anabileşenler

- Yaprak ve meyvelerde:
 - Aloe-emodin, rhein 8-glikozid
 - Flavonoidler
 - Hidroksiantrazen glikozidler (%2-3; sennosid A-F; en çok sennosid A ve B)
 - Mineral maddeler (Ca, Cr, Fe, Mg, Mn, Na, Se, Zn gibi)
 - Müsilaj
 - Naftalen ön-maddeleri
 - Organik asitler (tartarik asit, malik asit, okzalik asit gibi)
 - Reçine (sennarkol)
 - Şeker (katartomannit)
 - Uçucu yağ
 - Vitaminler (B₁, B₂, C gibi)

Etki

- Sürgüt
- Etkisi ılımlıdır; rahat/yumuşak dışkılamamanın gerektiği hallerde çok tercih edilir. Antrasen glikozidler kalın bağırsakların hareketini artırarak sürgüne sebep olur.
- Glikozidler kalın bağırsakların alkali şartlarında hidrolize maruz kalır; açığa çıkan aglikonları (sennidinler) etkiden sorumludur.
- Bunlar, bir yandan sıvı ve elektrolitlerin (özellikle sodyum ve klor) bağırsaklardan emilmesini azaltırken, bir yandan da bunların vücut sıvılarından bağırsak boşluğuna geçişini hızlandırır; böylece, bağırsak içeriğinin artması Auerbach ve Meissner düğümlerini uyarır; bu ise hareketlerin artışıyla sonuçlanır.
- Glikozidlerin etkisine yerel olarak PG sentezini artırmaları da yardımcı olur.
- Mide asit salgısını da artırır.

Üzüm (*Vitis vinifera* L.)

Diğer isimler:

Asma

Aile:

Asmagiller (*Vitaceae*)

Dağılım:

Bilhassa Batı Anadolu olmak üzere, Türkiye'de yaygın şekilde yetiştirilir.

Tanım: Meyveleri için yetiştirilen bir bitkidir.

Kullanılan kısım

- Meyveler: Taze ve kuru halde.
- Şarap (Vinum album, V.rubrum gibi): Taze ve kuru meyve özsuunun fermentasyonu ile elde edilir; kırmızı şarabın rengi prosiyanidinlerden ileri gelir.
- Sirke (Asetum): Beyaz şarabın asetik fermentasyonu ile elde edilir.
- Yapraklar (Folia vitis).
- Özsu (Lacrimae vitis): Dalların budanması ile meydana gelen yapraklardan çıkar.

Anabileşenler

Meyve

- Stilbenler (resveratrol, oksiresveratrol, pikeatannol gibi)
- Organik asit (tartarik asit, elma asidi, limon asidi gibi)
- Şeker (glikoz gibi), Kalsiyum tartarat, Tanen içerir

Yaprak

- Tanen (kondense tanen) bakımından çok zengindir.

Üzüm suyu

- Flavonoidler (kaempferol, kuersetin, mirisetin gibi)

Üzüm kabuğu

- Fenolik maddeler (hidroksisinnamik asitler, flavonoidler, antosiyaninler, oligomerik proantosiyanidinler “OPC’ler”; prosiyanidin B1-8)

Üzüm çekirdeği

- Sadece OPC’ler içerir

Etki

- Meyveleri idrar artırıcı, sürgüt, kuvvetlendirici, yatıştırıcı
- Proantosiyanidinler, tanenlere benzer şekilde, enzimler dahil, proteinlere bağlanır ve çöktürür
- OPC'ler güçlü yükseltgenme önleyicidir ve doğal-katil hücrelerin (NK-hücreler) etkinliğini artırır
- Kırmızı şaraptaki stilbenler (resveratrol gibi)
- Karsinojenlerin metabolik olarak etkinleşmesini engeller
- Yükseltgenme ve yangı önleyicidir
- Hücre çoğalmasını yavaşlatır, apoptozise sebep olur

Kullanılma/Doz

- Kan kesici
- Büzüştürücü
- İdrar söktürücü
- Kuvvetlendirici
- Yangı önleyici

- Köpekler
- Üzüm çekirdeği özütü: 1-2 mg/kg
- Üzüm şarabı (Spirit vini)
- At: 20-35 ml
- Domuz: 3.5-10 ml
- Köpek: 3.5-5 ml

- İnsanlar
- Meyveleri dekoksiyon (%3-5) şeklinde günde 3-4 bardak içilir.
- Asma yaprağı infüzyon (%5) halinde kan kesici ve kabız yapıcı; taze yapraklar haricen yaralar için iyileştirici ve çıban olgunlaştırıcı olarak kullanılır.
- Üzüm çekirdeği standardize özütü (%95 polifenol) 50-300 mg miktarlarda kullanılır.

Yüksükotu (*Digitalis purpurea* L.)

Diğer isimler:

Erguvaniyüksükotu, Mayasılotu.

Aile:

Yüksükotugiller (*Scrophulariaceae*).

Benzer türler:

Türkiye'de 8 Yüksükotu bitkisi yetişir; *D.lanata* Ehrh. (Yünlüyüksükotu), *D.orientalis* Lam./*D.lamarckii* Ivan (Doğuyüksükotu), *D.ferruginae* L. (Pasrenkliyüksükotu), *D.grandiflora* Mill. (Büyükçiçekliyüksükotu), *D.cariensis* Boiss ex Jaub et Spach (Muğlayüksükotu), *D.davisina* Heywood (Alanyayüksükotu), *D.trojana* Ivan (Truvayüksükotu), *D.viridiflora* Lindley (Yeşilçiçeklibüyükyüksükotu).

Tanım:

Kırmızı çiçekli, 2 yıllık, otsu bitkidir.

Kullanılan kısım

- Yapraklar (Folia digitalis purpureae)

Anabileşenler

- Yapraklarda
- Kalp glikozidleri (%0.15-0.4; 30'a yakın kalp glikozidi; başlıcalarını digitoksin, gitoksin, gitalin)
- Saponin
- Tanen

Etki

- İdrar artırıcı
- Kalp kuvvetlendirici

Zencefil (*Zingiber officinale* Rosc.)

Diğer isimler:

Amomum zingiber.

Aile:

Zencefilgiller (*Zengiberaceae*).

Tanım:

Kamış görünlü, çok yıllık, otsu bir bitkidir.

Dağılım:

Hindistan, Çin, Nijerya, Jamaika gibi ülkelerde yetişir. Türkiye'de süs bitkisi olarak yetiştirilir.

Kullanılan kısım:

Toprakaltı kısımlar (*Rhizoma zingiberis*)

Basitçe toplanıp açık havada kurutulursa gri-zencefil, bıçakla dış tabakası soyulur, suyla yıkanır ve güneşte kurutulursa beyaz-zencefil elde edilir.

Anabileşenler

- Asetik asit
- Oleoreçine (%4-7.5)
- Nişasta (%50)
- Potasyum sülfat
- Uçucu yağ (%1-3)
- Zamk

Uçucu yağda

- Monoterpenler (fellandren, kamfen, ökaliptol, sitral, borneol gibi)
- Diterpenler (galanolakton gibi)
- Seskuiterpenler (β -bisabolen, farnesen, α -kurkumen, zingiberen gibi)
- Fenilpropanoidler (gingerol, gingerdion gibi)
- Zencefilin kendine has tadı ve kokusu fenolik bileşiklerden (gingereronlar, gingeroller gibi) ileri gelir.

Etki

- Afrodisyak
- Antelmintik
- Antimikrobial
- Endişe giderici
- Karminatif
- Kusma kesici
- Spazm çözücü
- Terletici
- Trombosit etkinliğini önleyici
- Tükürük ve mide salgısını artırıcı
- Uyarıcı
- Yangı önleyici
- Antimikrobial (bakteri, mantar, helmint, yumuşakça gibi) etkisi de vardır. Kalp kurduna (*Drofilaria immitis*) son derece etkilidir. Köpeklerde alkolik özütü DA yolla 100 mg/kg dozda mikrofilleri >%95 uzaklaştırır; uygulama 12 kez tekrarlanır. Olgun parazitlere de bir ölçüde etkilidir.

- Galanolakton serotonin antagonisti olarak etkir (kusma kesici etki).
- Alkolik ve aseton özütü (ağızdan 25-200 mg/kg) bazı kanser ilaçlarının (sisplatin gibi) yol açtığı kusmanın önlenmesinde son derece etkilidir.
- Kusma kesici etkisi çevreseldir ve zingeronlar ile ilgilidir. Kadınlarda gebeliğin ilk iki yarımındaki kusmalarda da çok etkilidir.
- Zencefildeki bazı uçucu maddeler güçlü yangı ve yükseltgenme önleyici etkilidir; bu etkileri tümöral gelişmenin yavaşlatılması/önlenmesinde de yardımcı olur.
- Zencefildeki özellikle fenilpropanoidler COX ve 5-LOX etkinliğini engellerler. Bu, yangı önleyici, ağrı kesici etkinin esasını oluşturur.
- Androjenik etkilidir. Sulu veya alkolik özütü erkek sıçan veya farelerde testislerin ağırlığını, Serumda testosteron seviyesini, Spermatozoa sayısı ve hareketliliğini, Testislerde kolesterol miktarını, Epididimiste α -glikosidaz etkinliğini önemli ölçüde artırır.